

sökningar, som i denna tidskrift offentliggjorts av kyrkoherde Knut Peters. Både texten och melodien till introitus böra noggrant övervägas innan kyrkomötet fattar sitt beslut. På den musikaliska behandlingen av detta moment beror, om det över huvud skall eller icke skall komma till användning i någon större utsträckning.

Svenskt Kyriale, som nu utgivits av Peters och Runbäck är beaktansvärt från flera synpunkter. Dess melodiurval är mycket begränsat. Det innehåller knappast något som icke bör komma till användning. Färre melodier skulle kännas som fattigdom och enformighet, men ett större antal vågar man knappast hoppas på att församlingen skall tillägna sig. Uppställningen är praktisk, enklare än Missalets fyra serier. De praktiska anvisningarna, som förtjäna att uppmärksammas icke blott av mindre förfarna organister, äro mycket värdefulla. En enda anmärkning må göras: Herre förbarma dig skall enligt handboken icke uteslutas i den förkortade litanian. Alldeles förträffliga och mönstergilla äro såväl de införda modulationerna som de detaljerade anvisningar som lämnas om hur övergång kan ske i ett stort antal fall.

I fråga av melödivalet ha inga nyheter införts, med undantag av två Helig vid högmässans ingress. De melodier Kyrialet upptagit torde ha fått allmän spridning. Av särskilt intresse är den rytmiska behandlingen av melodierna. Utgivarna ha helt övergivit taktindelning och utformat rytmen i närmare överensstämmelse med gregoriansk tradition. Den använda rytmen företer dock åtskilliga avvikelser från den traditionella. Det är tydligt, att då den gregorianska rytmen är nära beroende av det latinska språket vissa förändringar måste vidtagas. Det är dock icke lätt att säga, vilka modifikationer, som böra göras. På en del punkter har jag en annan uppfattning än utgivarna, t. ex. i fråga om påsktidens kyrie. Men redan detta, att ett allvarligt försök gjorts att arbeta fram den svenska gregorianska rytmen, är tacknämligt. Runbäcks harmonisering är som alltid utmärkt.

A. O. T. Hellerström.

Bernt Notke.

Högt över hopen av medeltida bildsnidare och målare reser sig Bernt Notke, den lübeckske mästaren till den mäktiga Örjansbilden i Stockholms Storkyrka. Antalet dokumentariskt säkrade verk av hans hand utgöres blott av tre, och konstforskningen

Walter Paatz, *Bernt Notke*. Berlin 1939. Deutscher Verein für Kunstwissenschaft. Kr. 52:—.

har därför med beskäftig iver sökt tilldela honom arbete efter arbete, vilka uppvisa större eller mindre likhet med de tre kända: altarskåp för Aarhusdomens högaltare och för Reval domkyrka samt S:t Göran och draken i vår storkyrka. Man har haft på känn att Notkeforskningens grund inte blivit riktigt säkert murad och att därför attributionerna börjat bli allt mera godtyckliga. Men äntligen har denna grund blivit lagd, och det är ingen överdrift att säga, att den förefaller säker — vilket nog inte hindrar, att den kommer att bli omdiskuterad i fackkretsar.

Notke är sannerligen värd denna stort lagda monografi. Här om icke förr träder han fram i sin fulla storhet som en banbrytare för 1500-talets stora tyskar: Cranach, Dürer och Grünewald och som den förste europeiskt betydelsefulla lübeckerkonstnären. Notkes mångsidighet är också här fullt utredd; inte bara som skulptör och målare utan även som tecknare till textilier, som modellör åt guldsmeder och som grafiker framträdde han och på alla områden som stor mästare.

För oss svenskar är Notkes namn av särskild betydelse. Han är enligt Paatz mästaren till högklassiska verk i Sverige: ovan nämnda Göransskulptur, Karl Knutsson (Gripsholm), en S. Christofer från Lunds domkyrka (en ny attribution), S. Anna och biskop från Köping, teckning till processionsfana från Vassunda vartill kommer enligt Paatz målningar på det förlorade altarskåpet i Upsala domkyrka. Av dessa verk ägnas särskilt S:t Göran en utförligare skildring av mycket stort intresse och med flera nya synpunkter.

Notkes konstnärsgestalt blir icke klar i konturen utan ett klarläggande av hans medhjälparens insatser. En stor del av Paatz' monografi är därför ägnad dessa. Förf. urskiljer fem skulptörer och tre målare. Av de förra äro den s. k. Imperialissima-mästaren [som här fått ett riktigt namn, Henryk Wylsynck] och Henning von der Heide de främsta. Den sistnämnda får också en betydelsefull och mera konkret plats i utvecklingen, varigenom hans produktion — liksom lärarens ofta omdiskuterad av fackmän — nu blir något lättare att förstå. Endast rörande Hennings lärjungesförhållande till Notke synes förf. sväva något på målet, samt till hans delaktighet vid S. Göransverket. Henning von der Heide har också efterlämnat många verk i vårt land, inte mindre än sju skulpturer och av hans fyra medhjälpare finnas även många arbeten i svenska kyrkor.

Paatz stora monografi, ett verk omfattande ett 400-sidigt textband och ett ståtligt planschband med över 200 vackra ljustryck, är därför ett mycket värdefullt och synnerligen välkommet bidrag till den hanseatiska konstexporten till Skandinavien, ett forskningsområde som förf. tidigare beträtt i sin briljanta studie över den lübeckska stenskulpturen under 1400-talets förra hälft (Johannes Junge och hans genialiska verk i Vadstena klosterkyrka m. m.). Med mästarehand tillrättalägger han sammanhangen och

upptäcker stilfrändskap eller utmönstrar attributioner, som uppgjorts på för svaga grunder. Framför allt måste man beundra den osvikliga känslan för konstnärlig kvalitet och hans förmåga att giva sin lärda framställning lätthet.

Bengt Cnattingius.

Nytt från olika discipliner.

Den svenska kyrkohistoriska forskningens vördnadsvärde nestor, f. professorn vid Lunds universitet, Hjalmar Holmquist, fortsätter trots emeritusståndet sin litterära verksamhet. En imponerande produktion i främsta hand inriktad på att klarlägga den svenska kyrkans historia är den synliga frukten av hans egna omfattande studier och av en aldrig vilande drift att förmedla till allmänhetens kännedom studieresultaten. Andra forskare, av vilka många med stolthet räkna sig som hans lärjungar, ha fört hans intentioner vidare och ut över andra områden. Tiden mögnar nu alltmer för en sammanfattande framställning av den svenska kyrkans historia. Denna höst har Holmquist själv gjort huvudparten av detta vanskliga arbete. I dagarna föreligger del 2 av *Handbok i svensk kyrkohistoria* av Hjalmar Holmquist omfattande tiden från reformationen till romantiken (Diakonistyrelsens förlag, 323 sid., 9:50). Handboken är avsedd att kompletteras med en inledande del, som skall omfatta den medeltida kyrkans historia och en avslutande tredje del om det sista århundradets historia. I raska drag tecknar författaren den kyrkliga utvecklingen och under ständiga utblickar på de angränsande områdena av den andliga odlingen över huvud i vårt land. De stora huvuddragen klarläggas men utan ett schematiskt eller dött uppräknande av fakta. Den levande stilen, som Holmquist utvecklat till mästerskap, och som gjort hans författarskap vida populärt, firar också här triumfer. För den som vill förstå det svenska andelivet och gudstjänstlivet är denna handbok en guldgruva.

Recensenten har med en viss nyfikenhet efterfrågat författarens uppfattning i frågan om Nya testamentet av år 1526. I denna omstridda fråga refererade författaren 1923 i *Svenska kyrkans historia* (III: s. 120) sin åsikt sålunda: »De alltjämt fortgående undersökningarna synas bestämt ge vid handen, att Olavus verkställt översättningen». För närvarande formulerar han sin uppfattning sålunda (a. a. s. 13) »Det synes dock nästan visst att översättningen gjorts av Olavus Petri med några medarbetare under Laurentius Andreaes överinseende». Sådan är uppfattningen på det kyrkohistoriska hållet.

Frågan har nyss upptagits även från filologiskt håll. Professor